

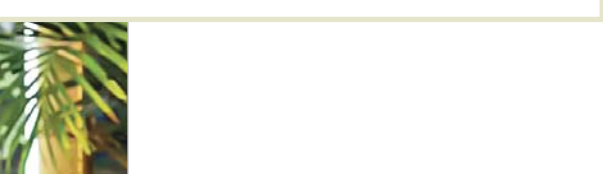

مبلغان آسمانی

مظلومان بی‌نام و نشان

روایت زندگی، تلاش‌ها و مظلومیت مبلّغان افغانستانی

گفت‌وگو با حجت‌الاسلام قربانعلی فصیحی غزنوی

در مسیر پریپچ و خم تاریخ معاصر افغانستان، گروهی از مبلّغان و علما با وجود تمامی سختی‌ها و کمبود امکانات، در عرصه حفظ و گسترش معارف اسلامی و تقویت اعتقادات مردم کشورشان، تلاش‌های گسترده‌ای داشته‌اند. این مبلّغان بی‌نام و نشان که در شرایط سختی همچون ناامنی و فقر به فعالیت پرداخته‌اند، نه‌تنه در داخل افغانستان؛ بلکه در نقاط

آشنایی با استاد فصیحی غزنوی

قربانعلی فصیحی غزنوی، فرزند حسنعلی، در سال ۱۳۳۱ شمسی در منطقه «سیاه‌چوب» از توابع ارزگان افغانستان به دنیا آمد. او اصالتاً از شیرداغ مالستان است. تحصیلات ابتدایی خود را در ولسوالی جاغوری، ولایت غزنی و مزار شریف گذراند. در سال ۱۳۵۶ شمسی به ایران سفر کرد تا به تحصیلات خود ادامه دهد و در مشهد مقدس از محضر استادان برجسته‌ای چون آیت‌الله رضازاده، آیت‌الله مرتضوی، آیت‌الله سیدصالحی و آیت‌الله فلسفی ^{رحمه‌الله} بهره‌مند شد. او به‌عنوان مدرس تفسیر، در جامعه‌المصطفی مشهد تدریس می‌کند و در حوزه‌های مختلف مذهبی و فرهنگی فعالیت داشته است. از جمله همکاری‌های او می‌توان به کارشناسی مذهبی در رادیو برون مرزی و کارشناسی فرهنگی در شبکه هادی‌تی‌وی اشاره کرد. آثار منتشرشده او شامل: کتاب‌هایی چون آینه حکمت، یاران آفتاب، عالمان شیعه غزنی، فریاد انتظار (مستندات قرآنی دعای شریف ندبه) و گذشته، حال و آینده مهاجرین است.

▫ **چه عواملی باعث مظلومیت مبلّغان افغانستانی شده و چرا این افراد، با وجود فداکاری‌های فراوانشان، کمتر شناخته شده‌اند؟**

- یادبود مبلّغانی که در افغانستان شهید یا مرحوم شدند

در ابتدا با نام و یاد خداوند، به گروهی از مبلّغان عزیز اشاره می‌کنیم که تحت عنوان «مبلّغان آسمانی» از شهرهایی مانند قم و مشهد به افغانستان رفته و در آنجا امام جمعه و یا به هر نحو، مشغول خدمت شده و در نهایت شهید یا مرحوم گشتند. بنده و حاج علی مدد شریفی تلاش کردیم تا اسامی و خاطرات این مبلّغان را گردآوری کنیم تا از آنها یاد شود.

مظلومیت مبلّغان افغانستانی و مشکلاتشان

متأسفانه، مبلّغان افغانستانی که در داخل کشور هستند، بسیار مظلوم واقع شده‌اند. دلیل اصلی این مظلومیت، نبود امکانات کافی است. از جمله اتفاقات تلخ، شهادت سه نفر از بهترین مبلّغان ما بود که از مشهد به منطقه‌ای صعب‌العبور به‌نام دایکندی رفتند. ماشین آنها به دره سقوط کرد و این عزیزان که سرمایه‌های گران‌بهای بودند، جان خود را از دست دادند و خانواده‌های‌شان بی‌سرپرست ماندند. همچنین، حجت‌الاسلام موسوی که امام جمعه تخرار بود، در جریان یک حمله انتحاری به مسجد امام زمان ^{رحمه‌الله} همراه با جمعی از نمازگزاران به شهادت رسید.

مظلومیت و عدم شناخته شدن این شهدا

متأسفانه، مردم اطلاعات کافی از این عزیزان ندارند و به دلیل اینکه آنها از سوی حوزه به افغانستان اعزام شدند، انتظار می‌رفت که از سوی حوزه علمیه، از آنها تجلیل بیشتری شود؛ اما به نظر می‌رسد که این مبلّغان فداکار بسیار مظلوم واقع شده‌اند. به‌همین دلیل، ما در یک تلاش دوفرنه با عنوان «مبلّغان آسمانی»، زندگینامه این شهدا را گردآوری کردیم و از ۴۰ نفر از آنها یاد کردیم.

مشکلات مالی در روند تکمیل پروژه

در مسجد جامع هرات، حادثه انفجار منجر به شهادت ۴ الی ۵ نفر از علما شد؛ اما ما نتوانستیم زندگینامه دو نفر از آنها را به دست بیاوریم. تمامی این کار با بودجه شخصی انجام شد و در مسیر کار، به مشکلات مالی فراوانی برخوردیم. یکی از کانون‌های فرهنگی در قم، کمک ناچیزی به ما کرد. متأسفانه، چاپ و تکمیل چنین پروژه‌هایی به هزینه‌های سنگینی نیاز دارد و انجام آن توسط افراد، به‌تنهایی بسیار دشوار است.

▫ **چه معیارهایی برای انتخاب علما و شخصیت‌های برجسته در پروژه گردآوری «عالمان شیعه غزنی» در نظر گرفته شده‌است؟**

- پروژه گردآوری علمای شیعه غزنی؛ تشویق و یادبود عالمان برجسته

معرفی و هدف پروژه

یکی دیگر از کارهایی که ما انجام دادیم، پروژه گردآوری «عالمان شیعه غزنی» است. این مجموعه شامل چهار جلد کتاب است که با هدف تشویق مبلّغان و علمای استان غزنه تهیه شده است. در این پروژه، ما نزدیک به ۳۰۰ تن از علما و شخصیت‌های برجسته را که بر اساس معیارهای خاصی انتخاب شده‌اند، معرفی کرده‌ایم.

معیارهای انتخاب علما

برای این کتاب، سه معیار اصلی در نظر گرفته شده است:

- شهادت: علما و مبلّغانی که در راه دین شهید شده‌اند.
- شخصیت‌های برجسته و معروف: از جمله آیت‌الله‌العظمی فیاض، از علمای برجسته غزنه.
- افراد با آثار و خدمات گسترده: کسانی که در زمینه‌های علمی و پژوهشی فعالیت‌های چشم‌گیری داشته‌اند. به‌عنوان مثال، برخی از دوستان که در قم یا پژوهشگاه‌های تهران فعالیت دارند، بیش از ۱۰۰ مقاله علمی منتشر کرده‌اند. همچنین، از افرادی که در مرقد امام خمینی ^{رحمه‌الله} مشغول به خدمت هستند نیز یاد شده است.

پیشرفت پروژه و چاپ جلد‌های جدید اگر بخوایم تمامی شیعیان برجسته افغانستان را گردآوری کنیم، تعداد جلد‌های این کتاب‌ها به چندین مجلد خواهد رسید. تاکنون چهار جلد از این مجموعه چاپ شده و جلد پنجم نیز آماده چاپ است. این پروژه به‌طور کامل با هزینه شخصی خودمان و همکاری دوستم، آقای حاج علی‌مدد شریفی که در گلشهر مشهد ساکن است، انجام شده است.

▫ **اهداف شما در گردآوری اجازات و تجلیل از وکلای امام خمینی ^{رحمه‌الله} در افغانستان و تدوین دانشنامه هزاره چیست؟**

• یکی از پروژه‌های مهمی که ما به درخواست حوزه علمیه قم انجام داده‌ایم، گردآوری اجازات برای علمای افغانستان تحت عنوان «یاران آفتاب» است. این پروژه شامل معرفی ۳۰ تا ۴۰ نفر از علماست که به‌عنوان وکیل رسمی امام خمینی ^{رحمه‌الله} در افغانستان فعالیت داشتند. در این راستا، با همکاری یکی از ارگان‌های جمهوری اسلامی ایران، تجلیل باشکوهی از این علما که در آن زمان حضور داشتند، انجام شد. برخی از این افراد، هنوز در قید حیات هستند و در مشهد یا افغانستان زندگی می‌کنند. هدف از این پروژه، معرفی چهره‌های علمی و مذهبی است که نقش برجسته‌ای در ترویج آموزه‌های امام خمینی ^{رحمه‌الله} و نهضت اسلامی ایشان در افغانستان داشتند.

▫ **درباره دانشنامه هزاره و نقش شیعیان افغانستان چه اطلاعاتی می‌توانید به ما بدهید؟**

یکی از فعالیت‌های دیگر ما، تدوین «دانشنامه هزاره» است که مربوط به قوم هزاره و دیگر شیعیان افغانستان، از جمله سادات و قزلباش‌ها می‌شود. این دانشنامه با همکاری دوستان هزاره که در کشورهای مختلف مانند آلمان، انگلستان و کانادا اقامت دارند، گردآوری شده است. در مشهد، شورای علمی این پروژه تحت مدیریت آقای سیدابوطالب مظفری، شاعر معروف افغانستان و ایران، فعال است. من نیز به‌عنوان یکی از ارزیابان و نویسندگان در تدوین مدخل‌های دانشنامه همکاری می‌کنم. این اقدامات هدف اصلی‌اش حفظ و احیای فرهنگ و تاریخ شیعیان افغانستان و تجلیل از بزرگان دینی و علمی آنان است.

▫ **چه چالش‌هایی در روند تدوین دانشنامه هزاره وجود دارد و چه چشم‌اندازی برای تکمیل آن پیش‌بینی می‌شود؟**

- یکی از چالش‌های اصلی در تدوین این دانشنامه، تعداد زیاد مدخل‌ها و وضعیت تدوین آن است. تاکنون، تعداد دقیق مدخل‌ها مشخص نشده؛ زیرا بخش‌های

هزاره»، در حفظ و احیای هویت شیعیان افغانستان، گام‌های مؤثری برداشته است. در این گفت‌وگو، استاد فصیحی غزنوی به بیان تلاش‌های خود و دیگر مبلّغان افغانستانی می‌پردازد که یا در راه خدمت به اسلام و مردم افغانستان جان باخته‌اند یا به‌دلیل مظلومیت‌های تاریخی کمتر شناخته شده‌اند.

▫ **به نظر شما افغانستان در ترویج و حفظ آثار شیعی چه نقشی ایفا کرده‌است؟**

• افغانستان از دیرباز در مسیر حفظ و ترویج فرهنگ شیعه نقشی کلیدی داشته است. یکی از جنبه‌های برجسته این موضوع، ارتباطات تاریخی و فرهنگی افغانستان با شیعه در طول قرون مختلف است. یکی از پروژه‌های ما که در همین راستا انجام شده، گردآوری اسامی و اطلاعات مربوط به صحابه و محدثان شیعه افغانستان است. تعداد صحابه و شخصیت‌های برجسته‌ای که در افغانستان زندگی کرده‌اند یا با این سرزمین ارتباط داشته‌اند، حدود ۳۰۰ تا ۴۰۰ نفر تخمین زده می‌شود. این پروژه به‌طور گسترده با مشارکت یک تیم هفت، هشت نفره انجام شد که به تحقیق و یادداشت‌برداری درباره این شخصیت‌ها پرداخته‌اند. برخی از این افراد، از صحابه ائمه اطهار ^{علیهم‌السلام} بودند. به‌عنوان مثال، شخصیت‌هایی مانند ابوخلد کابلی، جزو این گروه قرار دارند که از صحابه بزرگ اهل‌بیت ^{علیهم‌السلام} به‌شمار می‌روند.

▫ **به نظر شما افغانستان در ترویج و حفظ آثار شیعی چه نقشی ایفا کرده‌است؟**

• افغانستان در طول تاریخ نه‌تنها در حفظ و ترویج فرهنگ شیعه بلکه در تدوین آثار علمی نیز نقش به‌سزایی داشته است. یکی از مهم‌ترین آثار شیعی که در افغانستان تدوین شده، کتاب «من لا یحضره الفقیه» از شیخ صدوق ^{رحمه‌الله} است که در شمال افغانستان نوشته شده است. این نکته نشان‌دهنده این است که افغانستان به‌عنوان یک پایگاه مهم علمی در تاریخ شیعه شناخته می‌شود. در کنار این، فعالیت‌های علمی دیگری نیز در افغانستان در ارتباط با شیعه انجام شده که بخشی از آن، به‌ویژه در حوزه‌های حدیثی و فقهی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

▫ **در خصوص پروژه گردآوری محدثان شیعه افغانستان، چه اقداماتی انجام داده‌اید و چه اهدافی در این زمینه دنبال می‌شود؟**

• هدف اصلی ما در پروژه گردآوری محدثان شیعه افغانستان، تدوین فهرستی جامع از این شخصیت‌هاست. این پروژه به‌طور پیش‌بینی‌شده قرار است، چندین جلد داشته باشد و درنهایت به جمع‌آوری کامل آثار این محدثان برسد. خوشبختانه در جمهوری اسلامی ایران، منابع کتابخانه‌ای فراوانی وجود دارد که به‌طور قابل‌توجهی می‌تواند در این پروژه کمک‌رسان باشد. این پروژه بیشتر مبتنی بر پژوهش‌های کتابخانه‌ای است و نیازی به تحقیقات میدانی ندارد. از این‌رو، انتظار داریم که با تکمیل این پروژه، بخشی از تاریخچه محدثان شیعه افغانستان به‌طور دقیق ثبت شود.

▫ **برای کاهش مشکلات اقتصادی و امنیتی مبلّغان شیعه در افغانستان، چه تدابییری می‌توان اتخاذ کرد تا آنها بتوانند، به فعالیت‌های تبلیغی خود ادامه دهند؟**

• مبلّغان شیعه در افغانستان با مشکلات متعددی مواجه هستند که می‌توان به دو دسته اصلی تقسیم کرد: مشکلات اقتصادی و امنیتی. از نظر اقتصادی، مبلّغان شیعه در افغانستان با دشواری‌های زیادی روبه‌رو هستند؛ به‌ویژه آنهایی که در جامعه‌المصطفی تحصیل کرده‌اند، موظف‌اند هر سال چند ماه به افغانستان بازگردند و در مناطق مختلف کشور فعالیت کنند. در شرایط عادی، این امر دشوار است و در دوران کرونا این مشکلات به‌طور چشم‌گیری افزایش یافت. برخی از مبلّغان مجبور به قرض گرفتن برای تأمین هزینه‌های سفر شدند و متأسفانه تعدادی از آنها به‌دلیل نبود امکانات بهداشتی و ایلات به کرونا، جان خود را از دست دادند. از این‌رو، تأمین منابع مالی برای مبلّغان، به‌ویژه در شرایط بحرانی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

▫ **چطور می‌توان امنیت مبلّغان را در افغانستان تضمین کرد؟ آیا تدابیر خاصی برای کاهش تهدیدات امنیتی وجود دارد؟**

• مبلّغان شیعه در افغانستان با تهدیدات امنیتی زیادی روبه‌رو هستند. یکی از نمونه‌های بارز این تهدیدات، شهادت حجت‌الاسلام موسوی در ولایت تخرار است. ایشان در مسجدی به‌عنوان امام جمعه فعالیت می‌کردند که مسجد توسط دشمنان متفجر شد و بسیاری از نمازگزاران همراه ایشان به شهادت رسیدند. این واقعه، تنها یکی از نمونه‌های ترورهایی است که مبلّغان شیعه در افغانستان با آن مواجهند. علاوه بر این، پس از بازگشت طالبان به قدرت، شرایط برای مبلّغان بسیار سخت‌تر شد. طلبه‌ها و مبلّغان شیعه که از جمهوری اسلامی ایران به افغانستان بازمی‌گردند، با بازجویی‌های شدید و فشارهای امنیتی روبه‌رو هستند. این وضعیت تهدیدهای امنیتی را افزایش داده و فعالیت‌های تبلیغی در افغانستان را با مشکلات بیشتری مواجه کرده است.

▫ **آیا راهکارهایی برای حل این مشکلات امنیتی و حمایت از مبلّغان وجود دارد؟**

• در این شرایط، ضروری است که همکاری‌های بیشتری بین ارگان‌های مختلف جمهوری اسلامی ایران، به‌ویژه جامعه‌المصطفی و نهادهای دینی و علمی در افغانستان برقرار شود. همچنین حمایت‌های معنوی و مالی از مبلّغان باید افزایش یابد تا آنها بتوانند، به فعالیت‌های خود ادامه دهند. در ایام خاص مذهبی مانند ماه رمضان و محرم، بسیاری از مبلّغان با وجود همه مشکلات به افغانستان می‌روند تا وظیفه تبلیغی خود را انجام دهند؛ بنابراین، علاوه بر کمک‌های مالی، توجه به مسائل امنیتی مبلّغان نیز بسیار حائز اهمیت است. تجلیل از مقام شهدا و حمایت از خانواده‌های آنها، می‌تواند یکی از روش‌های تشویق مبلّغان دیگر باشد تا راه این شهدا را ادامه دهند.

▫ **در نهایت، چه چشم‌اندازی برای آینده فعالیت‌های فرهنگی و تبلیغی شیعی در افغانستان متصور هستید؟**

- چشم‌انداز فعالیت‌های فرهنگی و تبلیغی شیعی در افغانستان، بسیار امیدبخش است؛ اما نیاز به همکاری و حمایت گسترده‌تری دارد. با توجه به شرایط فرهنگی، دینی و تاریخی افغانستان، همچنان ظرفیت‌های بسیاری برای ترویج معارف اهل‌بیت ^{علیهم‌السلام} وجود دارد. از این‌رو، تلاش‌ها و همکاری‌های بیشتر میان ایران و افغانستان، به‌ویژه در زمینه‌های علمی، فرهنگی و دینی، می‌تواند نقش مؤثری در تقویت فعالیت‌های تبلیغی و فرهنگی شیعه در این کشور داشته باشد.

معرفی نام‌های محدثان برجسته این منطقه آغاز کرده‌ایم. فهرستی از افرادی که احتمال می‌رود، شیعه و از محدثان برجسته باشند، تدوین شده است. این پروژه نیازمند پژوهش‌های عمیق‌تر است و همچنان به زمان و تلاش بیشتری نیاز دارد تا به‌طور کامل تکمیل شود. امیدواریم که این طرح نیز به نتیجه برسد و بتوانیم، به معرفی این شخصیت‌های علمی پرداخته و در حفظ میراث علمی و دینی افغانستان سهم شویم.

▫ **چگونه تاریخچه و نقش افغانستان در حفظ و ترویج فرهنگ شیعه و آثار حدیثی مورد توجه قرار گرفته‌است؟**

• افغانستان از دیرباز در مسیر حفظ و ترویج فرهنگ شیعه نقشی کلیدی داشته است. یکی از جنبه‌های برجسته این موضوع، ارتباطات تاریخی و فرهنگی افغانستان با شیعه در طول قرون مختلف است. یکی از پروژه‌های ما که در همین راستا انجام شده، گردآوری اسامی و اطلاعات مربوط به صحابه و محدثان شیعه افغانستان است. تعداد صحابه و شخصیت‌های برجسته‌ای که در افغانستان زندگی کرده‌اند یا با این سرزمین ارتباط داشته‌اند، حدود ۳۰۰ تا ۴۰۰ نفر تخمین زده می‌شود. این پروژه به‌طور گسترده با مشارکت یک تیم هفت، هشت نفره انجام شد که به تحقیق و یادداشت‌برداری درباره این شخصیت‌ها پرداخته‌اند. برخی از این افراد، از صحابه ائمه اطهار ^{علیهم‌السلام} بودند. به‌عنوان مثال، شخصیت‌هایی مانند ابوخلد کابلی، جزو این گروه قرار دارند که از صحابه بزرگ اهل‌بیت ^{علیهم‌السلام} به‌شمار می‌روند.

▫ **به نظر شما افغانستان در ترویج و حفظ آثار شیعی چه نقشی ایفا کرده‌است؟**

• افغانستان در طول تاریخ نه‌تنها در حفظ و ترویج فرهنگ شیعه بلکه در تدوین آثار علمی نیز نقش به‌سزایی داشته است. یکی از مهم‌ترین آثار شیعی که در افغانستان تدوین شده، کتاب «من لا یحضره الفقیه» از شیخ صدوق ^{رحمه‌الله} است که در شمال افغانستان نوشته شده است. این نکته نشان‌دهنده این است که افغانستان به‌عنوان یک پایگاه مهم علمی در تاریخ شیعه شناخته می‌شود. در کنار این، فعالیت‌های علمی دیگری نیز در افغانستان در ارتباط با شیعه انجام شده که بخشی از آن، به‌ویژه در حوزه‌های حدیثی و فقهی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

▫ **در خصوص پروژه گردآوری محدثان شیعه افغانستان، چه اقداماتی انجام داده‌اید و چه اهدافی در این زمینه دنبال می‌شود؟**

• هدف اصلی ما در پروژه گردآوری محدثان شیعه افغانستان، تدوین فهرستی جامع از این شخصیت‌هاست. این پروژه به‌طور پیش‌بینی‌شده قرار است، چندین جلد داشته باشد و درنهایت به جمع‌آوری کامل آثار این محدثان برسد. خوشبختانه در جمهوری اسلامی ایران، منابع کتابخانه‌ای فراوانی وجود دارد که به‌طور قابل‌توجهی می‌تواند در این پروژه کمک‌رسان باشد. این پروژه بیشتر مبتنی بر پژوهش‌های کتابخانه‌ای است و نیازی به تحقیقات میدانی ندارد. از این‌رو، انتظار داریم که با تکمیل این پروژه، بخشی از تاریخچه محدثان شیعه افغانستان به‌طور دقیق ثبت شود.

▫ **برای کاهش مشکلات اقتصادی و امنیتی مبلّغان شیعه در افغانستان، چه تدابییری می‌توان اتخاذ کرد تا آنها بتوانند، به فعالیت‌های تبلیغی خود ادامه دهند؟**

• مبلّغان شیعه در افغانستان با مشکلات متعددی مواجه هستند که می‌توان به دو دسته اصلی تقسیم کرد: مشکلات اقتصادی و امنیتی. از نظر اقتصادی، مبلّغان شیعه در افغانستان با دشواری‌های زیادی روبه‌رو هستند؛ به‌ویژه آنهایی که در جامعه‌المصطفی تحصیل کرده‌اند، موظف‌اند هر سال چند ماه به افغانستان بازگردند و در مناطق مختلف کشور فعالیت کنند. در شرایط عادی، این امر دشوار است و در دوران کرونا این مشکلات به‌طور چشم‌گیری افزایش یافت. برخی از مبلّغان مجبور به قرض گرفتن برای تأمین هزینه‌های سفر شدند و متأسفانه تعدادی از آنها به‌دلیل نبود امکانات بهداشتی و ایلات به کرونا، جان خود را از دست دادند. از این‌رو، تأمین منابع مالی برای مبلّغان، به‌ویژه در شرایط بحرانی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

▫ **چطور می‌توان امنیت مبلّغان را در افغانستان تضمین کرد؟ آیا تدابیر خاصی برای کاهش تهدیدات امنیتی وجود دارد؟**

• مبلّغان شیعه در افغانستان با تهدیدات امنیتی زیادی روبه‌رو هستند. یکی از نمونه‌های بارز این تهدیدات، شهادت حجت‌الاسلام موسوی در ولایت تخرار است. ایشان در مسجدی به‌عنوان امام جمعه فعالیت می‌کردند که مسجد توسط دشمنان متفجر شد و بسیاری از نمازگزاران همراه ایشان به شهادت رسیدند. این واقعه، تنها یکی از نمونه‌های ترورهایی است که مبلّغان شیعه در افغانستان با آن مواجهند. علاوه بر این، پس از بازگشت طالبان به قدرت، شرایط برای مبلّغان بسیار سخت‌تر شد. طلبه‌ها و مبلّغان شیعه که از جمهوری اسلامی ایران به افغانستان بازمی‌گردند، با بازجویی‌های شدید و فشارهای امنیتی روبه‌رو هستند. این وضعیت تهدیدهای امنیتی را افزایش داده و فعالیت‌های تبلیغی در افغانستان را با مشکلات بیشتری مواجه کرده است.

▫ **آیا راهکارهایی برای حل این مشکلات امنیتی و حمایت از مبلّغان وجود دارد؟**

• در این شرایط، ضروری است که همکاری‌های بیشتری بین ارگان‌های مختلف جمهوری اسلامی ایران، به‌ویژه جامعه‌المصطفی و نهادهای دینی و علمی در افغانستان برقرار شود. همچنین حمایت‌های معنوی و مالی از مبلّغان باید افزایش یابد تا آنها بتوانند، به فعالیت‌های خود ادامه دهند. در ایام خاص مذهبی مانند ماه رمضان و محرم، بسیاری از مبلّغان با وجود همه مشکلات به افغانستان می‌روند تا وظیفه تبلیغی خود را انجام دهند؛ بنابراین، علاوه بر کمک‌های مالی، توجه به مسائل امنیتی مبلّغان نیز بسیار حائز اهمیت است. تجلیل از مقام شهدا و حمایت از خانواده‌های آنها، می‌تواند یکی از روش‌های تشویق مبلّغان دیگر باشد تا راه این شهدا را ادامه دهند.

▫ **در نهایت، چه چشم‌اندازی برای آینده فعالیت‌های فرهنگی و تبلیغی شیعی در افغانستان متصور هستید؟**

- چشم‌انداز فعالیت‌های فرهنگی و تبلیغی شیعی در افغانستان، بسیار امیدبخش است؛ اما نیاز به همکاری و حمایت گسترده‌تری دارد. با توجه به شرایط فرهنگی، دینی و تاریخی افغانستان، همچنان ظرفیت‌های بسیاری برای ترویج معارف اهل‌بیت ^{علیهم‌السلام} وجود دارد. از این‌رو، تلاش‌ها و همکاری‌های بیشتر میان ایران و افغانستان، به‌ویژه در زمینه‌های علمی، فرهنگی و دینی، می‌تواند نقش مؤثری در تقویت فعالیت‌های تبلیغی و فرهنگی شیعه در این کشور داشته باشد.

گفت‌وگو و تنظیم: حمید کرمی